
MLADÁ
FRONTA

*Thomas
More*

PRAHA
1978

UTOPIE

Po obou stranách jsou umístěni mladí, potom zase starci, a takovýmto způsobem jsou po celém domě vrstevníci pohromadě, zároveň však jsou promíšeni lidmi opačného stáří. Zařídili to prý tak proto, aby vážnost a ctihodnost starců udržovala na uzdě mladší od nešlechtné zvučlosti slov a posuňků, protože nic se nemůže u stolu dít ani říkat, aby to uniklo starcům, kteří z každé strany sousedí.

Chody jídel se nepředkládají od prvního místa pořadem, nýbrž nejprve se nosí právě nejlepší pokrmy všem starším na význačných místech; teprve potom se obsluhují rovnoměrně ostatní. Avšak starci podle svého rozhodování udílejí kolem sedícím ze svých znamenitých pochutin, jichž by nebylo takové množství, aby mohli být dostatečně poděleni všichni po celém domě. Tak se jednak starším osobám zachovává povinná úcta, jednak však stejných výhod se dostává všem.

Každý oběd a večeři zahajují nějakým mravoučným čtením,⁸⁹ ale stručným, aby se nezprotivilo. Nato podnětně přicházejí starší s řečmi počestnými, ne však chmurnými ani nevtipnými. Vůbec se nesnaží dlouhými výklady zaplňovat čas oběda, naopak, rádi si poslechnou také mládež: do té míry jí úmyslně podněcují, aby vyzkoušeli rozum a nadání jednoho každého, jak se projeví ve svobodném ovzduší hostiny. Obědy bývají kratičké,⁹⁰ večeře bohatější, protože po oněch následuje práce, po těchto spánek a noční odpočinek, o němž se domnívají, že účinně napomáhá zdravému zažívání. Žádné jídlo není bez hudby, rovněž na závěr nikdy nechybí dezert. Též zapalují kadidlové vůně, rozprašují voňavky a vůbec podnikají vše možné ke vzbuzení příjemné nálady u hodovníků. K této stránce mají sklon trochu až příliš vyvinutý, takže nepokládají za zakázanu rozkoš jakéhokoli druhu, jen když z ní nevyplyne nějaká nepohoda.

Tak se tedy stravují v městě. Na venkově však, protože jsou všichni vzdáleností od sebe příliš rozptýleni, jedí každý ve svém domě. Žádné rodině totiž nechybí zde nic k živobytí, **vždyť právě od nich pochází souhrn všeho toho, čím se živí lidé městští.**⁹¹

O CESTOVÁNÍ UTOPIJSKÝCH

„Zatouží-li někteří budto navštívit přátele bydlící v jiném městě, nebo i jen zhlédnout místo samo, snadno dosáhnou dovolení od svých syfografů a traniborů, ledaže by se nějaká potřeba stavěla na překážku. Celá skupina současných poutníků je provázena vladařovým listem, v němž se jednak potvrzuje, že bylo dáno svolení k cestování, jednak se předpisuje den návratu. Poskytne se jim povoz se státním otrokem, který má řídit a opatrovat spřežení volků. Obvyčejně však cestující, nemají-li mezi sebou ženy, vracejí povoz jako břemeno a přítěž. Ačkoli s sebou nic nenesou, přece jim po celé cestě nic nechybí; jsou totiž všude doma. Zdrží-li se v některém místě déle než den, provozuje tam každý své řemeslo a tamní příslušníci téhož cechu se jich ujímají s největší laskavostí.

Jestliže by se někdo o své újmě potuloval mimo své území a byl dopaden bez vladařova písemného povolení, je pokládán za zběha, vrácen a přísně potrestán. Toho, kdo by se o totéž pokusil znovu, stihne otroctví. Je-li někdo puzen touhou potloukat se po venkově náležejícím jeho obci, a má-li dovolení hospodářovo i souhlas manželčin, nebrání se mu v tom; ale až přijde venku kamkoli, nedostane nikde jíst dříve, než splní dopolední pracovní úkol, nebo jak mnoho se tam před obědem obvykle dělá. Za takovýchto podmínek může jít kamkoli v území svého města. Bude totiž městu neméně užitečný, než kdyby byl v městě.

Již z toho vidíte, jak se v Utopii nepovoluje nikde zahálet a netrpí žádná záminka k nečinnosti. Není tu vináren, není pivnic, nikde nevěstince, žádná příležitost ke zkáze mravů, žádná místa k ukrývání nebo tajným schůzkám, nýbrž přítomná pohotovost očí všech lidí činí nezbytným věnovat se buď obvyklé práci, nebo jenom výjimečně čestné prázdní.⁹¹

Lidu takovéhoho způsobu života se nutně musí dostávat hojnosti všech potřeb, a protože se tento blahobyt rovnoměrně rozdělí na všechny, není divu, že nikdo nemůže být chudšasem nebo žebrákem.

V mentiranském⁹² senátu, do kterého, jak jsem již pověděl, vysílají všechna města každoročně po třech zástupcích, vždycky se zjistí, čeho je v kterém městě nadbytek a zase co se kde vydařilo jenom skoupěji, a po tomto zjištění ihned přebytek

jednoho města nahradí nedostatek druhého. A činí tak zdarma, aniž oplátkou něco dostávají od těch, které obdarovávají, nýbrž za to, co ze svých věcí dají obyvatelům některého města, nic po nich nepožadujíce, dostávají od jiného města, kterému nijak nepřispěli, zase to, čeho sami mají nedostatek. Tak je celý ostrov jako jedna rodina.

Když mají sami o sebe dostatečně postaráno — a to podle jejich přesvědčení nenastává dříve, dokud nemají všeho na dva roky, z opatrnosti, jaký bude příští rok — pak ze svých přebytků vyvázejí do jiných krajin veliké množství obilí, medu, vlny, lnu, dříví, červců a nachovců k barvení látek, vosku, loje, kůže, nadto i živých zvířat. Z toho ze všeho sedminu věnují darem pro chudé obyvatele oné krajiny, kam vyvázejí, ostatek tam prodají za přiměřeně mírnou cenu. Z tohoto obchodu si zase přivážejí do vlasti nejenom ono zboží, kterého mají doma nedostatek — není to skoro nic jiného než železo —, nýbrž i mimo to velikou hojnost stříbra a zlata. A poněvadž to tak provozují již dlouhou dobu, nastrádali si všude v tomto směru větší bohatství, než bys byl ochoten věřit. Proto nyní jim pramálo na tom záleží, zda prodávají za hotové či na úvěr, a daleko největší část jmění mají uloženu v dlužních úpisech. Ale při jejich spisování v obvyklé listinné podobě nikdy nedbají záruky jednotlivců,⁹³ nýbrž jenom veřejné záruky obecní. Když nadejde den splatnosti, začne cizí město od soukromníků vymáhat úvěrné částky, ukládá je do obecní pokladny a užívá úroků z těchto peněz, dokud se o ně Utopijští nehlásí. A ti se ponejvíce nehlásí o ně nikdy, neboť nepokládají za spravedlivé něco, co pro ně vůbec nemá užitečné hodnoty, odnímat těm, kterým to dobře slouží. Jinak se o peníze hlásí teprve tehdy, je-li třeba, aby nějakou jejich část půjčili jinému národu, anebo musejí-li vést válku.

Pro tento jediný případ uchovávají také onen poklad, který mají doma, aby jim byl záštitou pro zahraniční ohrožení, nebo pro náhlé příhody, hlavně z toho důvodu, aby mohli za velmi slušnou mzdu najmout cizí žoldnéře; ty vystavují nebezpečí raději nežli své spoluobčany, dobře vědouce, že sami nepřátelé se velmi často dají koupit za velké peníze a za ně jsou svolni buď ke zradě, nebo k otevřenému boji mezi sebou.⁹⁴

Proto uchovávají onen nedocenitelný poklad, ale nikoli jako poklad, nýbrž způsobem, který se věru stydím vám vypravovat, z obavy, že mé řeči nebudete věřit. A tato obava je tím oprávněnější, oč lépe sám o sobě vím, že kdybych to nebyl

na vlastní oči viděl, stěží bych se byl dal pohnout, abych to uvěřil někomu jinému, kdo by to vykládal.⁹⁵ Je totiž zjev téměř nutný, že posluchači mají tím větší nedůvěru, čím více jsou vypravovaná sdělení vzdálena jejich mravům. Avšak rozváznému posuzovateli snad bude méně nápadné, jestliže při tak silné odlišnosti ostatních jejich zřízení od našich je třeba i u stříbra a zlata vycházet z jejich celkového způsobu hodnocení nežli z našeho. Poněvadž totiž sami neužívají peněz, nýbrž vyhrazují si je jenom pro eventuální potřebu, která se právě tak může vyskytnout, jako vůbec nemusí nikdy nastat, není divu, že ke zlatu a ke stříbru, z nichž se vyrábějí peníze, mají jen takový poměr, že si jich u nich nikdo necení více, než odpovídá přirozené povaze těchto kovů. A v tomto směru musí každý uznat, že se tyto kovy ani zdaleka nevyrovna-jí železu, bez něhož by věru lidé nemohli žít o nic lépe než bez ohně a bez vody, kdežto zlatu a stříbru neudělila příroda žádnou možnost užití, abychom se bez něho snadno neobešli. Teprve lidská pošetilost přisoudila cenu něčemu, co se vyskytá zřídka, kdežto příroda zcela naopak, jako nejhovívavější matka, umístila na dosah ruky právě nejlepší dary, jako vzduch, vodu, ba i zemi, zato věci nicotné a nemající přinést žádného prospěchu uklidila do hloubky co největší.

Proto kdyby se u Utopijských ukládaly tyto kovy do nějaké věže, mohl by se vladař a senát dostat do podezření, jak již bývají lidé pošetile horliví, že chtějí lid nějakým úskokem obelstít a sami z oněch kovů požívat nějaké výhody. Dále, kdyby z nich zpracovatelé kovů nadělali číše a jiné takové tepané předměty a kdyby se pak někdy vyskytla nutnost zase je roztavit a vynaložit na vojenský žold, soudí, že by se jen neradi loučili s tím, co by si již jednou byli oblíbili. Aby tomu předem zabránili, vymysleli si zvláštní způsob, který je stejně ve shodě s ostatními jejich zařízeními, jako je na míle vzdálen našich, kde se zlato tolik hodnotí a tak pečlivě ukládá, způsob naprosto neuvěřitelný, s výjimkou těch, kdož se s ním seznámili na místě. Kdežto totiž jedí a pijí jenom z nádobí hliněného nebo skleněného, sice velmi vkusně vyrobeného, ale zcela laciného, ze zlata a ze stříbra dávají zhotovovat — a to nejenom ve společných síních, nýbrž i v soukromých domech šmahem — nočníky a všechny nejspinavější nádoby. Kromě toho z týchž kovů se u nich dělají řetězy a tlusté okovy, kterými spoutávají otroky. Konečně jestliže u nich někteří občané upadli v bezectí pro nějaký zločin, z uší takových lidí visí zlaté

náušnice, jejich prsty objímají zlaté prsteny, kolem šije se vine zlatý řetěz, ba i zlatým kruhem je poutána jejich hlava. Tak se starají všemi prostředky o to, aby u nich bylo zlato i stříbro v potupném opovržení.⁹⁶ A tím se stává, že kdežto ostatní národy by si tyto kovy daly vyrvat jen s nemenší snad bolestí než vlastní útroby, u Utopijských, kdyby se někdy vyskytl požadavek vydat je všechny bez rozdílu, není nikoho, kdo by myslil, že utrpěl ztrátu jediného troníku.

Kromě toho sbírají na pobřeží perly, ba i najdou-li náhodou v některých skalách dýmanty a rubíny — úmyslně je totiž nevyhledávají —, vybrušují je a ozdobují jimi malá děťátka. Ta se v prvních letech nejtělejšího mládí takovými cetkami chlubí a pyšní, jakmile však jen trochu odrostou a uvědomí si, že trefek toho druhu užívají jenom děti, bez jakéhokoli vybězení rodičů, z vlastního smyslu pro stud je odkládají právě tak, jako naše děti, když dospívají, odvrhují ořechy, amulety a panenky.

Jak takovéto zařízení, od ostatních národů zcela rozdílné, má rovněž zcela rozdílný vliv na rozvoj cítění, to jsem si neobjasnil nikdy zřetelněji než při návštěvě vyslanců národa Anemóliů.⁹⁷ Ti se dostavili do Amaurota v době mého tamního pobytu, a poněvadž přicházeli vyjednávat o důležitých záležitostech, shromáždila se tam ještě před jejich příchodem ona trojčlenná poselstva občanů z každého města.

Všichni vyslanci sousedních kmenů, kteří tam někdy dříve přistáli a dobře znajíce mravy Utopijských věděli, že u nich nákladný oděv není v nijaké cti, že hedvábný šat je pro posměch a zlato se dokonce pokládá za ostudné, obvykle se dostavovali v ústroji co nejskromnějším. Ale Anemóliové, protože bydleli poněkud dále a měli s Utopijskými méně styků, když uslyšeli, že na ostrově mají všichni stejný kroj, a to ještě hrubě jednoduchý, byli přesvědčeni, že nemají, čeho neužívali, a sami jsouce spíše pyšní než moudří, rozhodli se, že úpravností výstroje budou představovat takřka bohy a že leskem svého nádherného šatu oslní oči ubohých Utopijských. A tak vkročili tři vyslanci se stovkou panošů, všichni v oděvech pestrých barev, namnoze hedvábných, vyslanci sami — doma totiž náleželi ke šlechtě — v hávu zlatém, s velikými zlatými řetězy a náušnicemi, mimo to se zlatými prsteny na ruce a ještě v kloboucích posetých zlatými prýmkami, z nichž zářily perly a drahé kameny, vůbec ozdobeni vším tím, co bylo u Utopijských buď trestem otroků, nebo ostudou lidí bezectných,

anebo dětskými trefkami. Stálo za to vidět, jak pyšně zvedali hřebínky, když porovnávali svou výstroj s oděvem Utopijských — jejich lid se totiž nahnul do ulic. Z druhé strany neméně rozkošné bylo pozorovat, jak velice se zklamali v své naději a v očekávání a jak daleko se octli od té úcty, které chtěli dosáhnout. Vždyť očím Utopijských — všech, s výjimkou jenom několika jednotlivců, kteří z nějakého vhodného důvodu již dříve navštívili cizí národy — zdála se celá ta skvělá nádhera ostudnou a uctivě pozdravující právě nejnižší sluhy jako pány, nechali vyslance samotné přejít vůbec bez jakéhokoli projevu úcty, protože je podle zlatých řetězů pokládali za otroky. Ba byl bys mohl také spatřit, jak děti, které již odhodily drahé kameny a perly, nyní, když je spatřily přípevně na kloboucích vyslanců, šouchaly matku do boku a volaly křivě: „Hle, máti, takový veliký klacek a ještě má perly a kamínky, jako kdyby byl chlapeček!“⁹⁸ Ale matka, i ona docela vážně: „Mlč, chlapče, pravila, je to snad nějaký šašek pánů vyslanců.“ Jiní zase haněli ty zlaté řetězy; nejsou prý vůbec k potřebě, protože jsou tak tenké, že by je otrok snadno rozlomil, a tak volně, že kdyby se mu zachtělo, mohl by je setřást a kamkoli utéci svobodně a volně.

Když se tam však vyslanci již dva tři dny pozdrželi a když shledali, že je tam taková spousta zlata v naprosté neváznosti a v nemenším opovržení, nežli jaké se u nich těší úctě, kromě toho, že na řetězy a pouta jediného uprchlého otroka bylo sneseno více zlata a stříbra, než zač stála celá výstroj jich tří, zastyděli se a se schlíplými křídly odložili všechnu tu strojenost, kterou se tak povýšeně vyšňořili. Hlavně však tak učinili, když důvěrnějšími hovory s Utopijskými poznali jejich mravy a názory.

Ti se totiž podivují, že vůbec může být na světě někdo, kdo by měl potěšení z pochybného⁹⁹ lesku nepatrného třípytívého kaménku, když přece může hledět na nějakou hvězdu a konečně na samo slunce, nebo že je někdo tak šléný a sám si připadá vznešenějším pro jemnější vlas sukna, když tu vlnu, ať sebejemnější, nosila předtím ovce, a přece nebyla po tu dobu ničím jiným než ovci.

Rovněž se podivují, že zlato, svou přirozenou podstatou tak neužitečné, je nyní u všech národů tak vysoce ceněno, že člověk sám, jímž a pro něhož obdrželo takovou hodnotu, má mnohem menší cenu než samo zlato, ba dokonce že kterýkoli tupec, který nemá více vtípu nežli pařez a který je právě tak ničemný

jako hloupý, přece má v svých službách mnoho mužů moudrých i řádných jenom proto, že se mu dostalo veliké hromady zlatáků.¹⁰⁰ Jestliže u takového člověka osud nebo nějaký zvrát zákonů, který sám neméně než osud zamíchává postavením a z nejvyššího činí nejnižším, pána proměnil v nejpovrženějšího darmošlaka z celé jeho čeledi, dojde ovšem zanedlouho k tomu, že takový člověk nastoupí do služby u svého sluhu jako přívěsek a přídavek peněz.

Ze všeho však nejvíce se podivují, zároveň s opovržením, šílenosti těch lidí, kteří oněm boháčům, kterým nejsou ani nic dlužní, ani ničím povinováni, jenom z toho důvodu, že jsou bohatí, prokazují počty bezmála božské,¹⁰¹ a kteří tak činí, ačkoli dobře vědí, jak jsou oni skrbliví a lakomí, takže mohou mít za více než jisté, že k nim za jejich života z tak ohromné hromady peněz nikdy nepřijde ani jediný penízek.

Takové i podobné názory si osvojili Utopijští dílem z výchovy, protože byli vychováni ve státě, jehož zřízení jsou co nejvíce vzdálena pošetilostí toho druhu, dílem z teoretického vzdělání. Neboť ačkoli je v každém městě jenom malý počet těch, kteří jsou zproštěni ostatních prací, jsou určeni jenom pro studium, totiž ti, u kterých od dětství postihli výborné vlohy, znamenité nadání a příznivý sklon k svobodným uměním, přece se všem dětem dostává školního vzdělání a dobrá část národa, muži i ženy, po celý život v oněch hodinách, kdy jsou, jak jsme připomněli, prosti pracovních povinností, věnují se dalšímu vzdělání.

Jednotlivým naukám se učí v mateřtině. Ta je totiž stejně bohatá slovní zásobou jako příjemná na poslech, a není jazyka, který by byl věrnějším tlumočnickem lidského myšlení. Po celé velké ploše ostrova je jazyk všude týž, nehledíme-li k tomu, že má všude své kazy, v různých místech různé.

Ze všech oněch filozofů, jejichž jména jsou slavná v té části světa, která je nám známa, nepoznali do mého příchodu nikoho ani z doslechu. A přece v hudbě, logice, aritmetice a geometrii vynalezli skoro totéž, co oni naši staří učenci. Avšak jako se vyrovnají starým učencům téměř ve všem, tak zase zhořla se nemohou srovnávat, pokud jde o nálezy nedávných logiků.¹⁰² Vždyť nevynalezli ani jediného z oněch pravidel, která byla převrtipně vymyšlena o restrikcích, amplifikacích a supposicích a kterým se v elementárním vyučování logiky u nás všude učí žáci.¹⁰³ Dále tolik k tomu chybí, aby stačili vypátrat ‚druhé intence‘, že nikdo z nich nedokázal spatřit ani

člověka o sobě neboli ‚člověka vůbec‘ s jeho rozsahem, jak víte, kolosálním a převyšujícím každého obra, přesto, že jsme jim ho přímo prstem ukazovali.¹⁰⁴

Zato o oběhu hvězd a těles nebeských mají velmi dobré vědomosti. Ba umně vynalezli i přístroje rozmanitých podob, kterými velice přesně zachytili pohyby a polohy Slunce, Měsíce i ostatních souhvězdí, která lze spatřit na jejich horizontu. Avšak o přátelstvích a svárech oběžnic a vůbec o celé oně šalbě, která prorokovat budoucnost z hvězd, se jim ani nezdá.¹⁰⁵ Deště, větry a ostatní změny počasí dovedou předvídat podle jistých příznaků, které mají dlouhou praxí odpozorovány. Ale o příčinách všech těchto zjevů, o přílivu a odlivu i o slanosti mořské vody a vůbec o vzniku a povaze nebe i světa vykládají zčásti totéž, co naši staří filozofové, zčásti, jako jsou oni mezi sebou v rozepři, tak i tito, tím, že uvádějí nové důvody zjevů, od oněch ode všech se odlišují svými názory, a přece se mezi sebou vůbec nedovedou shodnout.

V onom oboru filozofie, který pojednává o mravech,¹⁰⁶ probírají se u nich tytéž otázky jako u nás: táží se, jaká jsou dobra duševní, tělesná i mimotná; dále zda jméno ‚dobra‘ přísluší všem těmto, či výhradně duševním darům; vedou rozpravy o ctnosti a rozkoši. Ale ze všech první a základní spor je o to, v čem, zda v jediném, či ve více věcech spočívá lidské štěstí. V tomto problému jsou, jak se zdá, více než je spravedlivě, nakloněni na stranu, která je stoupenkyní rozkoše, kterou vymezují buď celé lidské štěstí, nebo aspoň hlavní jeho část. Ba — a to budí ještě větší podiv — i od náboženství, které je vážné, přísné, takřka chmurné a stroze chladné, požadují, aby přispívalo k podpoře tohoto tak choulostivého názoru. Nikdy totiž nerokují o štěstí, aby s racionální filozofií nespojovali některé principy vzaté z náboženství, a soudí, že bez nich je rozum sám o sobě kusý a nedostačující k vypatrání pravého štěstí.

Ty principy jsou takovéto: duše lidská je nesmrtelná¹⁰⁷ a dobrodíním božím zrozená ke štěstí; našim ctnostem a dobrým činům jsou po skončení vezdejšího života určeny odměny, mrzkostem tresty. Třebaže jsou tato tvrzení vzata z oboru náboženství, přece myslí Utopijští, že lze rozumovou cestou dospět k nutnosti uvěřit v ně a přiznat jejich platnost. Bez jakéhokoli váhání se vyslovují v ten smysl, že kdyby byly ony zásady odklizeny, nikdo by nebyl tak pošetilý, aby nemyslel, že se smí všemi dovolenými i nedovolenými prostředky hnát za

rozkoší, jen když dá pozor, aby menší rozkoš nestála v cestě větší, a když nebude vyhledávat takovou, za kterou je vzájemnou oplátkou bolest.

Jít za drsnou a chmurnou ctností a chtít nejenom odehnat od sebe všechnu půvabnost života, nýbrž i dobrovolně trpět bolest, od níž bys nemohl očekávat žádného užitku — jakýpak totiž může být z toho užitek, jestliže po smrti nedojdeš ničeho, když tento život prožiješ vesměs nepůvabně, to jest uboze? — to pokládají za vrchol pošetilosti.

Ovšem nemyslí Utopijští, že v každé rozkoši spočívá štěstí, nýbrž jen v rozkoši dobré a počestné. K ní je totiž podle jejich přesvědčení jakožto k nejvyššímu dobru pužena naše přirozenost samou ctností, v které stoupenci opačného názoru¹⁰⁸ shledávají výhradně podstatu štěstí. Utopijští totiž vymezují ctnost takto: žít podle přírody — k tomu nás totiž určil bůh —, ale jít za takovým vedením přírody, které vesměs ve vyhledávání a odmítání věcí poslouchá rozumu. Dále rozum podněcuje lidi ze všeho především k lásce a úctě vůči božské velebnosti, jíž vděčíme i za to, že jsme, i že můžeme být účastni štěstí; za druhé nás napomíná a povzbuzuje rozum, abychom vedli život, pokud lze, co nejméně strastný a co nejradostnější a abychom ve jménu společenství stejné přirozenosti dopomáhali všem ostatním k dosažení téhož cíle. Nikdy totiž nebyl nikdo tak chmurným a strohým nohsledem ctnosti a nenáivistným odpůrcem rozkoše, aby ukládaje ti námahy, bdění a strádání, zároveň ti nepřikazoval ze všech sil zmirňovat bídu a škody druhých a aby ve jménu lidskosti nepokládal za hodné chvály, je-li člověk člověku záchranou a útěchou.

Jestliže je v nejvyšším stupni lidské — a nad lidskost není ctnosti pro člověka příznačnější — mírnit potíže druhých a odstraňování smutku vracet život příjemnosti, to jest rozkoši, proč by přirozenost nepobízela jednoho každého, aby i sám sobě prokazoval totéž?¹⁰⁹ Neboť buďto příjemný život, to jest naplněný rozkošemi, je špatný — v tom případě nejenom nesmíš k němu nikomu dopomáhat, nýbrž musíš jej všem ze všech sil odnímat jakožto život škodlivý a smrtonosný; anebo jestliže nejenom smíš, nýbrž přímo jsi povinen jiným jej připravovat jakožto život dobrý, proč ne v první řadě sobě samému, když je slušno, abys k sobě byl neméně vlídný než k jiným? Táž příroda totiž, která tě vybízí, abys byl dobrý k jiným, nenářizuje přece zase tobě, abys byl vůči sobě ukrutný a nelaskavý.

Tedy sama příroda nám předpisuje život příjemný, říkají Utopijští, to jest rozkoš, jakožto konečný cíl všeho lidského počínání, a život podle jejich předpisů ztotožňují s ctností. Když však příroda vybízí lidi, aby se navzájem podporovali ve snaze o dosažení veselejšího života — a zajisté to činí právem, protože nikdo není tak povýšen nad obecný osud lidského pokolení, aby byl výlučným předmětem péče přírody, která přeje stejně všem, jimž udělila společnou účast na témž tvaru —, zároveň ti zajisté přikazuje znovu a znovu se mít na pozoru, abys nesloužil svým výhodám tak, že bys jiným připravoval nevýhody. Proto soudí, že je třeba zachovávat nejenom smlouvy uzavřené mezi soukromníky, nýbrž i státní zákony, které buď spravedlivě vyhlásil dobrý vladař, anebo obecným souhlasem schválil lid, neomezený ani samovládou, ani lstí v rozdělení životních výhod, to jest látky k rozkoši. Bez úhony těchto zákonů hledět si vlastního prospěchu pokládá se za rozvážné, hledět si obecného prospěchu za vlastenecké. Avšak chtít jinému urvat rozkoš, jen když dosáhneš své, to je vskutku bezprávi.

Naproti tomu sám si odepřít něco, abys to přidal jiným, to je teprve vlastní úkol lidskosti a dobrotivosti. Ostatně takovéto počínání nikdy neodnímá tolik výhod, kolik jich vrací. Neboť jednak získává náhradu vzájemností dobrodiní, jednak samo vědomí dobrého skutku a vzpomínka na lásku a vděčnost těch, kterým dobrodiní prokážeš, přináší více duševní rozkoše, než by obsahovala ona tělesná rozkoš, které ses zřekl.

Konečně — a o tom snadno přesvědčí náboženství duši, která ochotně souhlasí — za krátkou a nepatrnou rozkoš poskytně náhradou bůh radost nesmírnou a nikdy nehynoucí.

A tak bedlivě probavše a uváživše celou věc, Utopijští tímto způsobem soudí, že všechny naše činy a mezi nimi i ctnosti samy směřují nakonec, jakožto k svému cíli, k rozkoši a ke štěstí.

Rozkoši nazývají každý tělesný nebo duševní pohyb nebo stav, ve kterém je radostno setrávat za vedení přírody. Vůdčí úlohu přírody nepřidávají do výměru bezdůvodně. Neboť jako nejenom smysly, nýbrž i správný rozum vyhledává vše, co je přirozeně příjemné, k čemu se nesměruje bezprávím, pro co se neztrácí nic jiného ještě příjemnějšího a po čem nenásleduje trud, tak zase o všech sladkostech, které si proti přirozenosti vymýšlejí lidé z hola nicotným souhlasem, jako by na nich bylo, aby směli zaměňovat právě tak věci jako i jejich ná-

zvy, o tom o všem prohlašují, že to nejenom nijak nepřispívá ke štěstí, nýbrž dokonce i neobyčejně škodí, a to zvláště tím, že takové mylné představy u těch, u nichž se usadily, předem veskrze zabírají celého ducha nesprávným ponětím o rozkoši a nedovolují, aby tu bylo kousek místa pro potěšení pravá a neporušená.

Je totiž přemnoho toho, co sice v své přirozené povaze nemá vůbec nijakého původu, ba většinou naopak velmi mnoho trpkosti, co je však zvráceným lákadlem neušlechtilých vášní nejenom pokládáno za vrcholné rozkoše, nýbrž i počítáno k předním důvodům, proč žít.

Mezi stoupence takové nepravé rozkoše řadí Utopijští i ty, které jsem již dříve připomněl, kteří si totiž sami sobě připadají tím lepšími, čím lepší mají kabát. Ale takoví lidé se dopouštějí v jediné věci hned dvou omylů. Neboť chybují i tím, že svůj kabát pokládají za lepší, i tím, že také sebe samy. Vždyť hledíme-li k praktické hodnotě šatu, pročpak by mělo mít sukno s jemnějším vlasem přednost před hrubším? Ale oni lidé, jako by vynikali přirozenou, nikoli smyšlenou kvalitou, čepýří své hřebínky, a věří, že i jim proto nemálo přibývá na ceně; proto jakoby plným právem vymáhají pro uhlazenější kabát počtu, v jakou by se neodvážili doufat, kdyby byli oděni chatrněji, a durdí se, přejde-li je někdo bez povšimnutí.

A což sklízet prázdné a zhola neprospěšné počty, není-li i to příznakem téže nevědomosti? Vždyť jakoupak to přináší přirozenou a opravdovou rozkoš, obnažuje-li druhý před tebou hlavu nebo pokleká na kolena? Vyléčí to snad bolest v *tvých* kolenou? Nebo uleví to třestění *tvé* hlavy? V této vymyšlené představě nepravé rozkoše si libují a lichotí si, že se jim podařilo narodit se z takových předků, jejichž dlouhá řada byla pokládána za bohaté statkáře — šlechta totiž nyní není nic jiného —, a sami sobě nepřipadají ani o chlup méně urozenými, i když jim z těch statků předkové nic nezanechali, anebo když sami dědictví promrhali.

K nim počítají také ty, kteří mají zálibu v drahých kamelech a kamencích, jak jsem již připomněl, a kteří si připadají, jako by se nějak stali bohy, získají-li někdy nějaký znamenitý kámen, obzvláště je-li toho druhu, který je v příslušném čase u příslušných lidí nejvíce ceněn — nejsou totiž u všech lidí a v každé době oceňovány tytéž druhy.¹¹⁰ A kupují jen kameny holé, nezapuštěné do zlata, a to ještě jen tehdy, složí-li prodávající přísahu i záruku, že je kámen pravý — tak jsou starostli-

vi, aby jejich zrak neošálil padělaný místo pravého. Budeš-li se ty naň dívat, proč bys měl méně potěšení z kamene umělého, který tvé oko od pravého nerozezná? Ostatně mají mít, věru, pro tebe oba dva stejnou hodnotu, právě tak jako pro slepce!

A dále. Cožpak ti, kteří hlídají nadbytečné bohatství tak, že nemají potěšení z užitku své hromádky, nýbrž z pouhého pohledu na ni, pocítují rozkoš opravdovou, či spíše se dávají jenom šálit rozkoš klamnou? Anebo zase ti, kteří z opačné zřůdnosti ukrývají zlato, kterého nikdy neužijí, ba snad ani již nikdy neuvidí, a kteří ve strachu, aby o ně nepřišli, již o ně přicházejí? Vždyť je to snad něco jiného než ztráta, odnímat něco z užívání svého i bezmála z užívání celého lidstva a vracet to zemi? A přece takový člověk, jako by již ukrytým pokladu nabyl duševního klidu, radostí křepčí. Kdyby mu ho však někdo ukradl a on za deset let zemřel, aniž se o krádeži dozvěděl, co na tom záleželo, zda byl poklad ukraden či uschován v onom desíletí, o které přežil krádež peněz?¹¹¹ Zajisté v obou případech se mu vrátilo stejně málo užitku.

K takovým, tak pošetilým radostem řadí Utopijští také hráče v kostky, o jejichž bláznovství vědí jen z doslechu, nikoli z vlastní zkušenosti, mimo to také lovce zvířete a ptáčnický. Neboť jaká je v tom rozkoš, říkají, vrhat kostky na hrací desku, když jsi to učinil již tolikrát, že i kdyby v tom byla nějaká rozkoš, mohlo by přišli častým opakováním vzniknout znechucení?

Anebo jaký může být půvab a ne spíše omrzelost, poslouchat, jak štěkají a vyjí psi? Anebo je v tom nějaký zvýšený pocit rozkoše, honí-li pes zajíce, než když pes psa? Vždyť je-li to běh, co tě baví, jde o totéž v obou případech; běží se tam i zde. Pakli tě však zaujala naděje na krev a dychtivě čekáš, jak bude před tvýma očima oběť rozsápána, mělo by to spíše vzbudit útrpný soucit, dívat se na to, jak je zajíček roztrhán od psa, slabý od silnějšího, utíkavec a bázlivec od divoča, konečně nevinný tvor od krutého!

A tak Utopijští všechno takovéto lovení zvířete, jakožto věc nehodnou svobodných občanů,¹¹² vyhradili řezníkům, a řezničinu u nich vykonávají, jak jsme již svrchu řekli, jenom otroci. Pokládají totiž lov za nejnižší součást řezničiny; ostatní její části jsou užitečnější i počestnější, protože mnohem více ochraňují zvířata a zabíjejí je toliko z nutnosti, kdežto lovec vyhledává jenom rozkoš ze zabíjení a rozsápávání ubohého zvířátka. A o takovéto choutce, dívat se na smrt, i když jde jenom o zvíř, soudí, že buď pramení z citu ukrutného srdce, anebo

že vytrvalé opakování tak divoké rozkoše nakonec vyústí v ukrutnost povahy.

Tedy o těchto a všech takových zálibách — je jich totiž nesmírně mnoho —, ačkoli je lidé obecně pokládají za rozkoše, soudí Utopijští naopak, že s pravou rozkoší nemají co činit, ježto od přirozenosti v nich není nic půvabného. Pro to ještě, že obecně takové záliby příjemně vzrušují smysly — a v tom se shledává činnost rozkoše —, nijak nejsou ochotni ustoupit od svého přesvědčení. Pravou příčinou totiž není přirozená povaha věci samé, nýbrž zvrácený lidský návyk, a jeho pochybenou zásluhou se stává, že si lidé oblibují věci trpké místo sladkých, právě tak, jako těhotné ženy pokládají svou pokazenou chuť smůlu a lůj za sladší než med. A přece ničí úsudek, ať již zkažený chorobou nebo zlovykem, nemůže změnit přirozenou podstatu věcí. A platí-li to o všem jiném, platí to i o rozkoši.

Mezi těmi rozkošemi, které uznávají za pravé, rozlišují romanité druhy: jedny přičítají duši, druhé tělu.

Duši přiznávají rozum a ono sladké potěšení, které se rodí z pozorování přírody. K tomu přidávají půvabnost vzpomínky na život dobře prožitý a nepochybnou naději v budoucí dobro.

Tělesnou rozkoš dělí ve dva druhy.

První z nich je ta, která naplňuje smysly zřetelnou příjemností. To se děje jednak obnovováním těch látek, které strávil žár nám vrozený — taková rozkoš je působena jídlem a pitím —, jednak tím, že z těla odcházejí látky, kterými překypuje — rozkoš tohoto druhu vzniká, jestliže se očisťují útroby od kalu, jestliže se plodí děti nebo jestliže se svrbění některé části těla zmírňuje třením nebo drbáním. Někdy však vzniká rozkoš, aniž se našim údům vrací to, čeho postrádají, nebo odnímá to, co jim v nadbytku překáží, nýbrž rozkoš, která přece naše smysly jakousi skrytou silou, ale přitom význačným hnutím šimrá, jim lichotí a na sebe upozorňuje. Taková rozkoš vzniká z hudby.

Druhý druh tělesné rozkoše spočívá podle jejich názoru v klidném a vyrovnaném stavu tělesném. Mínil tím zajisté pocit zdraví u každého jednotlivce, nerušeného žádným zlem. Takovýto pocit zdraví, neohrožuje-li jej nijaká bolest, je sám o sobě příjemný, i když není uváděn do pohybu žádnou rozkoší přibranou z vnějšku. Třebaže je totiž méně nápadný a méně znatelný, nežli ona vzdutá chtivost jídla a pití, nicméně jej

přece prohlašují mnozí za největší rozkoš. Té přiznávají téměř všichni Utopijští velikost i povahu takřka základu všech ostatních, protože ona jediná vytváří mírnou a žádoucí životní pohodu, a kdyby byla odklizena, nebylo by tu vůbec nikde místa pro žádnou rozkoš jinou. Být však jenom bez bolesti, aniž je přítomen pocit zdraví, to nazývají strnulostí, nikoli rozkoší.

Již dávno bylo u nich zavrženo učení těch, kteří stálý a klidný pocit zdraví — i tato otázka byla tam totiž důkladně rozbírána — odmítali uznávat za rozkoš proto, že prý jeho přítomnost může být vycitována jenom z nějakého vnějšího popudu. Ale naproti tomu se nyní téměř všichni shodují v tom, že v pocitu zdraví je rozkoš prvního řádu. Vždyť, odůvodňují, je-li v nemoci bolest, která je právě tak nesmiřitelnou nepřítelkyní rozkoše, jako je nemoc protichůdkyní zdraví, proč by zase naopak neměla být v klidu zdraví rozkoš? Soudí, že přitom vůbec nezáleží na tom, zda nemoc je bolest, či zda bolest je obsažena v nemoci — ať tak či onak, vyřídí se tím pramálo. Ať totiž již pocit zdraví je rozkoš, či jenom nezbytně vytváří rozkoš, jako se žár rodí z ohně, nepochybným výsledkem v obou případech je, že lidem, kteří mají pevný pocit zdraví, nemůže chybět rozkoš. Kromě toho dokládají: když se živíme, co je to jiného, než že zdraví, které se začínalo oslabovat, svádí boj s hladem, berouc si za spolubojovníka pokrm? A když se tu poněkud vzrývá onen postup k obvyklé svěžesti, dává podnět ke vzniku rozkoše, již se tolik osvěžujeme. Raduje-li se tedy zdraví při takovém utkání, nebude se snad veselit po dosažení vítězství? Či po skončeném šťastném dosažení původní síly, o které mu v celém tom utkání výhradně šlo, hned ustrne a nebude se hlásit k svým dobrům a je přijímat s otevřenou náručí? Co se pak týče onoho tvrzení, že pocit zdraví není znatelný, to pokládají za naprosto nepravdivé. Kterýpak člověk v bdělém stavu necítí, že je zdrav? Leda ten, kdo zdrav není. Nebo kohopak svírá taková strnulost nebo ospalost, aby nepřiznal, že mu je pocit zdraví příjemný a potěšlivý? A co jiného je potěšení, nežli jiné jméno rozkoše?

Na předním místě vyhledávají Utopijští rozkoše duševní. Je pokládají totiž za hlavní a první ze všech. Největší jejich část, jak soudí, pochází od vykonávání ctností a od vlastního vědomí, že žijeme dobře. Z oněch rozkoší, ke kterým dává podnět tělo, kladou nejvýše pocit zdraví. Příjemný pocit z jídla a pití, jakož i veškeré potěšení, které má stejné odůvodnění,

jsou sice podle jejich soudu žádoucí, ale jen kvůli zdraví. Nejsou totiž příjemné samy o sobě, nýbrž jenom pokud vzdorují tajně se plížící nemoci. Proto jako má moudrý člověk raději prosbami odvracet nemoci než si přát léku, a spíše zahánět bolesti než přibírat tisíce prostředky, tak bude pro něho lépe také nepotřebovat tohoto druhu rozkoší, nežli se jimi utišovat. Pokládá-li se někdo za blaženého pro takovéto rozkoše, musí nezbytně přiznat, že bude teprve tehdy nejšťastnější, dostane-li se mu takového života, aby jej mohl strávit v trvalém hladu a jedení, žízní a pití, svrbění a tření i drbání. Kdo by však neviděl, že by to byl život nejen hnusný, ale i ubohý? Tyto rozkoše jsou zajisté ze všech na nejnižším stupni jakožto nejnečistší. Nikdy se totiž nedostávají, aniž jsou doprovázeny protikladnými bolestmi. S rozkoší z jedení je nerozlučně spojen hlad, a to ještě za podmínek nedosti rovných. Bolest je totiž prudčí i delší, neboť se rodí ještě před rozkoší a uhasíná teprve zároveň se zmíráním rozkoše. Proto nepřikládají Utopijští takovému rozkoším veliké ceny, s výjimkou těch, které si vyžaduje nutnost. Ale i z nich se těší a vděčně uznávají shovívavost matky přírody, která dokonce velmi lichotivou působností láká k tomu, co je třeba tak vytrvale činit v zájmu nutnosti. Vždyť jak chmurný by to byl život, kdybychom i tyto chorobné stavy hladu a žízně museli zahánět jedy a trpkými léky tak, jako ostatní neduhy, které nás navštěvují vzácněji!

Zato rádi si váží krásy, síly a čilosti jakožto vlastních a příjemných darů přírody. Ba i ty rozkoše, které k nám pronikají ušima, očima a nozdrami, a jež příroda udělila člověku jako vlastní a obzvláštní přednosti — žádný jiný totiž druh živočichů ani nevzhlíží na řád a krásu světa, ani nevnímá půvab vůní, leda k rozpoznání potravy, ani nerozeznává harmonických a disharmonických intervalů zvukových —, i tyto rozkoše, opakuji, vyhledávají jakožto příjemné koření života.

Při všech si však ukládají to omezení, aby menší rozkoš nebránila větší a aby se nikdy z rozkoše nerodila bolest, což podle jejich názoru nezbytně nastává, jde-li o rozkoš nepočestnou.

Naproti tomu zcela odmítají opovrhovat půvabem krásy, neudržovat tělesnou sílu, měnit čilost v lenivost, vyčerpávat tělo posty, dopouštět se krivdy na zdraví a zamítat ostatní lichotivé dary přírody — výjimku připouštějí jenom, nedbá-li

někdo těchto svých výhod tehdy, když se horlivěji stará o výhody jiných nebo celého státu a může za tu námahu odplatou očekávat větší rozkoš od boha —, dále pak k ničemu prospěchu se umrtvovat pro prázdný stín ctnosti, anebo aby mohl méně obtížně snášet pohromy, které se popřípadě vůbec nedostaví. Toto vše pokládají za nejvyšší zpozdilost a za známku ducha jak k sobě samému ukrutného, tak vysoce nevděčného k přírodě, jejichž všech dobrodiní se takový člověk vzdává, jako by jí nechtěl být za nic povinován.¹¹³

Takový je jejich názor o ctnosti a o rozkoši. Nad něj nelze prý, podle jejich mínění, vypátrat lidským rozumem názor pravdivější, ledaže by člověku vnučko něco posvátnějšího náboženství seslané z nebes. Zda v tom soudí správně či nikoli, nemůžeme rozbírat pro krátkost času, a také toho není třeba, protože jsme na sebe vzali úkol jen popsat jejich zřízení, nikoli ho hájit.

Ale ať je to s jejich zásadami jakkoli, o tom jsem zajisté pevně přesvědčen, že nikde není ani národa znamenitějšího, ani státu šťastnějšího.

Tělesně jsou Utopijští čilí a svěží a mají více sil, než by napovídala jejich postava, byť nikoli neurostlá. Ačkoli nemají půdu všude úrodnou ani povětří příliš zdravé, obrňují se proti povětrnosti umírněnou stravou a o půdu pečují svou příčinlivostí tou měrou, že nikde na světě není hojnější výtěžek plodin i živočišstva, ani nemají nikde lidé těla životnější a podrobená menšímu počtu chorob.

A tak tam můžeš spatřit, jak jsou nejenom bedlivě obstarány práce, které obecně dělají rolníci, aby svou dovedností a pilí přispěli půdě od přírody poněkud skoupé, nýbrž i jak rukama lidu je tuhle dokořán vykácen les, onde zase nově vysázen. V té věci se u nich přihlíželo nikoli k hojnosti, nýbrž i k dopravním zřetelům, aby bylo dříví co možná blízko u moře, nebo u řek, nebo u samých měst; neboť s menší námahou přivážejí po souši do větší vzdálenosti plodiny, než by tak činili s dřívím.

Lidé jsou vlídní, vtipní, příčinliví; rádi mají volno, dostatečně snášejí tělesné námahy, je-li jich třeba, ale jinak nijak jich nevyhledávají; v duchovném studiu neznají únavy. Když se od nás něco dozvěděli o řeckém krásném i naukovém písemnictví¹¹⁴ — z latinského nebylo kromě dějepisných a básnických prací nic, co by snad větší měrou schvalovali —, vymohli si neobyčejným zájmem, aby se s ním směli v našem překladu

seznámit. Začali jsme jim předčítat, zprvu spíše jen proto, aby se nezdálo, že odmítáme takovou námahu, než že bychom byli doufali v nějaký užitek z toho. Jakmile jsme však maličko pokročili, způsobila jejich přičinlivost, že jsme hned v duchu předem ocenili, že naše snaha nebude vynaložena nadarmo. Začali totiž s takovou lehkostí napodobovat tvar písmen, tak pohotově vyslovovat celá slova, tak rychle si je osvojovat paměť a tak věrně je překládat, že nám to připadalo jako zázrak. Ovšem většinou tu šlo o vzdělance nejvybranějšího nadání a zralého věku, kteří byli nejen sami od sebe rozfoceni touhou po tomto učení, nýbrž nadto jim ten úkol byl přímo přikázán usnesením senátu.¹¹⁵ A tak si za necelá tři léta osvojili plnou znalost řeckého slovníku a mohli číst dobré autory zcela hladce, ledaže se zaráželi nad místy již v textu porušenými.

Do řečtiny pronikli, jak se dohadují, také proto zvláště snadno, že jim je značně příbuzná. Vyslovuji totiž domněnku, že národ Utopijských vzal svůj původ od Řeků, protože jejich řeč, jinak takřka perská, uchovává některé stopy řečtiny ve jménech měst a v názvech úřadů.

Při své čtvrté cestě do Utopie naložil jsem na loď místo zboží pořádný náklad knih, protože jsem byl pevně rozhodnut, že se odtamtud nevrátím spíše nikdy než brzo. A tak ode mne mají Utopijští skoro všechna díla Platónova, četná Aristotelova, rovněž Theofrastovo dílo O rostlinách, pohříchu na četných místech porušené — když jsme se totiž plavili, padla kniha, poněkud méně dbale uložená, do rukou ocasaté opici a ta z ní v bujnosti a hravosti tu a tam vyrvala a roztrhala několik listů. Z mluvnických spisovatelů je u nich zastoupen jenom Laskaris.¹¹⁶ Theodóra¹¹⁷ jsem totiž s sebou nepřivezl, ani žádný slovník kromě Hésychiova a Dioskoridova. Knížky Plútarchovy mají ve veliké oblibě a také Lúkiános je zaujal svou vtipností a uhlazeností. Z básníků mají Aristofana, Homéra a Eurípida; dále Sofoklea, tištěného drobnými typy Aldovými;¹¹⁸ z dějepisců Thúkýdida a Hérodota, též Hérodiana.¹¹⁹

Ba i z lékařství přivezl s sebou můj druh Tricius Apinatus¹²⁰ některá drobná dílka Hippokratova a Galénova Mikrotechné.¹²¹ Těchto knih si Utopijští velice váží. Ačkoli totiž potřebují lékařství snad ze všech národů nejméně, přece se nikde netěší tato věda větší úctě, snad právě proto, že její poznávání počítají k nejkrásnějším a nejužitečnějším oborům

filozofickým. A když se za vedení této filozofie ponořují do tajemství přírody, zdá se jim, že odtud nejenom vycitují podivuhodnou rozkoš, ale vcházejí v nejvyšší přízeň u samého jejího původce a tvůrce. Jej si představují na způsob ostatních tvůrců a soudí o něm, že stroj tohoto světa vystavil na odív člověku, jehož jediného učinil způsobitelným chápat věc tak složitou, a že proto tím více miluje zvidavého a pečlivého pozorovatele a obdivovatele svého díla, nežli toho, kdo jde kolem tak mohutné a tolik podivuhodné podívané nevšímavě, v hloupé strnulosti a bez nejmenšího pohnutí, jako živočich neobdařený rozumem.

A tak mysl Utopijských, vycvičená písemnictvím, dovede se podivuhodně uplatnit při vynálezech v jednotlivých oborech dovedností, vynálezech, jejichž poslání je přinést něco užitečného ke zpříjemnění života. Ale za dvojí vynález, totiž knihtisk a výrobu papíru, vděčí nám. Přesněji vzato nikoli jenom nám, nýbrž ze značné části i sobě. Neboť když jsme jim ukazovali papírové knihy potištěné literkami Aldovými¹²² a když jsme jim něco spíše jen vyprávěli než vysvětlovali o výrobě papíru a o tiskárenství — nikdo z nás se totiž dokonale nevyznal ani v tom, ani v onom —, oni se ihned velmi bystře věci dovrtípili, a kdežto předtím psali jenom na kůžích, korách a papyru, ihned se pokusili o výrobu papíru i o tisk. Z počátku se jim to valně nedařilo, ale častěji opakovanými pokusy za krátkou dobu ovládli obojí. Výsledek je ten, že kdyby měli dost rukopisů řeckých autorů, nemohl by u nich být nedostatek tištěných vydání. Pohříchu dosud nemají z autorů nic více, než jsem svrchu připomněl; ale to, co mají, rozšířili již v mnoha tisících výtiscích vlastního knihtisku.

Přijde-li tam někdo za pozorováním a svědčí-li v jeho prospěch nějaký dar význačného nadání anebo znalost mnoha zemí, získaná dlouhým cestováním — z tohoto druhého důvodu jim bylo milé i naše přistání —, přijmou takového návštěvníka s velkou příchýlností; rádi totiž slyší, co se kde na světě děje. Ale z obchodních důvodů se k jejich ostrovu nepřistává tuze často. Co by sem také obchodníci dováželi, leda buď železo, nebo zlato a stříbro, které by každý raději chtěl od nich odvázet? Pokud pak jde o vývozní zboží, dávají Utopijští přednost tomu, aby je vyváželi sami, než aby si k nim pro ně cizinci jezdili. Činí tak proto, aby jednak získávali lepších zkušeností o kdekterém cizím národě, jednak aby neupadali v své námořnické dovednosti a znalosti.“

směchu nežli k užítku. Při jejich výrobě hledí především k tomu, aby se daly snadno vozit a vhodně otáčet.

Uzavřou-li s nepřítelem příměří, dodržují je tak svědomitě, že ho neporuší ani při vydráždění. Nepřátelskou zemi neplení ani nespalují úrodu na polích, ba dbají toho, aby v mezích možnosti nebyla pošlapána nohama lidí a koní; uvažují totiž, že roste k jejich vlastnímu užítku. Bezbrannému neublíží nikomu, nejde-li o vyzvědače.

Měst, která se vzdala, šetří. Ale ani dobytých nerozchvacují; povraždí jenom ty, kteří mařili vzdání; ostatní obránce převedou mezi otroky; všečen nebojovný lid nechávají nedotčen. Zjistí-li, že někteří občané doporučovali vzdát se, udílejí jim nějakou část ze statků odsouzených obránců; ze zbytku zabaveného majetku odměňují pomocná vojska, neboť z nich samých nikdo netouží z kořisti po ničem.¹³⁰

Ale po skončení války nepřičítají náklady k tíži přátelům, pro něž je vynaložili, nýbrž poraženým, a proto od nich vymáhají dílem peníze — ty si uchovávají k podobnému válečnému použití —, dílem statky, aby je u nich měli na věčné časy s nemalým výnosem.

Takovéto platy mají nyní u mnohých národů. Vyrostly ponenáhlu z rozmanitých příčin a přesáhly již ročních sedm set tisíc dukátů. Vysílají na ně některé ze svých spoluobčanů jakožto správce, aby tam velkolepě žili a hráli úlohu velkomožných pánů. Ale i tak zbývá odtud ještě značný příjem pro státní pokladnu. Někdy však poraženému národu ponechávají příslušnou částku úvěrem. Činí to často jen na tu dobu, pokud by jí sami nutně nemusili užít. Ale sotva se kdy stalo, že by byli požadovali zpět částku celou. Z výnosu těchto statků přidělují část těm, kteří se z jejich návodu uvazují v tak nebezpečná poslání, jak jsem dříve ukázal.

Chopí-li se některý vládce proti Utopijským zbraně a chystá se napadnout jejich říši, ihned mu s velikými silami vyjedou vstříc mimo své hranice. Vždyť ani nevedou pošetile války na svém území, ani nebývá nikdy naléhavost situace tak tísnivá, aby je nutila do svého ostrova volat cizí pomoc.“

O NÁBOŽENSTVÍ UTOPIJSKÝCH

„Náboženství je rozličné nejen po ostrově, ale i v jednotlivých městech. Někde uctívají jako boha slunce, jinde měsíc, jinde zase jinou oběžnici. Někteří ctí jakéhosi člověka, který kdysi vynikl buď ctností, nebo slávou, a vzhlížejí k němu nejen jako k bohu, nýbrž jako k nejvyššímu bohu.

Ale podstatně největší a zároveň také mnohem rozumnější část tamních lidí nevěří v nic z toho, nýbrž v jakési jediné božstvo, nepoznané, věčné, nesmírné, nevysvětlitelné, které přesahuje chápavost lidské mysli a je po celém vesmíru rozlito spíše svou působností nežli hmotou. Toto božstvo nazývají Otcem. Jemu jedinému přiřítají původ, růst, vývoj, změny i zánik všech věcí. Nikomu jinému také kromě něho nevzdávají božských poct.

Rovněž i všichni ostatní, třebaže je víra jejich rozdílná, přece se shodují s těmito v tom, že věří v jedinou nejvyšší bytost, které přiřítají stvoření světa i prozřetelnost a jí všichni společně dávají v mateřtině jména Mythra.¹³¹ Neshodují se však v tom, že za téhož pokládají různí lidé něco jiného. Ale ať je cokoliv, co kdo sám považuje za nejvyšší bytost, každý z nich tvrdí, že jeho bůh má onu shodnou povahu jediné bytosti, jejímuž božství a velebnosti se souhlasem všech národů přiřítá svrchovanost všech věcí.

Jinak všichni ponenáhlu odpadají od oné pestrosti pověr a srůstají v jediné náboženství, které, jak se zdá, svou rozumností předčí všechna ostatní. A je nepochybné, že by ostatní druhy byly již dávno vymizely, kdyby v případech, že v době úvah o změně náboženství přivodila někomu náhoda něco nevýhodného, nebyl strach vykládal, že se to nepříhodilo náhodou, nýbrž že to bylo sesláno z nebes, jako by se za bezbožný záměr, proti němu chystaný, mstilo to božstvo, jehož uctívání bylo opouštěno.

Když se však od nás dozvěděli o jméně Kristově, o jeho učení, mravech a zázracích a o neméně podivuhodné vytrvalosti tolika mučedníků, jejichž dobrovolně prolitá krev přivedla široko daleko tolik národů mezi jeho stoupence, nevěřil bys, s jak ochotnou náchylností se k nim i oni přičlenili. Snad jim to v nejskrytějším úradku vnukl bůh, snad se tak stalo i proto, že se křesťanství zdálo zcela blízkým oné víře,

kteřá u nich převládá. Ale nemalou váhu mělo přitom tuším také to, že uslyšeli, kterak Kristus schvaloval pospolitě ži-vo-bytí svých učedníků a kterak dosud tento způsob žije v kláš-terích nejpůvodnějších křesťanů. Ale ať kterýkoli důvod byl rozhodný, jisté je, že se nemálo Utopijských přidružilo k na-šemu náboženství a dalo se omýt vodou svatého křtu.

Ale mezi námi čtyřmi — jenom tolik nás totiž zbylo, protože dva zemřeli — nikdo nebyl k mé lítosti knězem; proto jsou Utopijští sice zasvěceni do základů křesťanské víry, přece však dosud postrádají těch svátostí, které u nás udělují jenom kněží. Chápu to však a po ničem netouží vroucněji. Ba i o tom již upřímně vedou mezi sebou rozpravu, zda by i bez vyslá-ní křesťanského hierarchie mohl být někdo z jejich středu zvolen a dosáhnout kněžské hodnosti. A vskutku se již chys-tali někoho zvolit, ale do mého odjezdu tak neučinili.

Ba i ti, kteří s křesťanským náboženstvím nesouhlasí, přece nikoho od něho neodrazují a na nikoho, kdo se mu oddal, ne-dotírají. Výjimkou jen jediný muž z naší družiny byl za své pří-tomnosti potrestán. Ten totiž zcela krátce po svém pokřtění proti našim radám veřejně kázal o uctívání Krista a činil tak s větší zaníceností nežli rozvahou. Přitom se začal do té míry rozohňovat, že již nejenom vynášel naše svátosti nad ostatní, ale všechna jiná náboženství šmahem odsuzoval a zlehčoval, ba vykřikoval, že jejich bezbožní a svatokrádežní vyznavači musí být ztrestáni věčným ohněm. Když tak dlouho kázal, jali jej, obvinili nikoli pro urážku náboženství, nýbrž pro po-buřování lidu, usvědčili, odsoudili a pokutovali vyhnan-stvím.

Mají totiž mezi svými nejstarobylějšími právními předpisy i ten, že nikomu nesmí způsobit újmu jeho náboženské pře-svědčení. Již sám Utopus hned na počátku uslyšel, že občané před jeho příchodem ustavičně mezi sebou zápasili o nábožen-ství, a uvědomil si, že právě obecná rozdrobenost sekt, z nichž každá bojovala za vlast osamoceně, umožnila mu, aby je pře-mohl všechny. Proto dosáhnuv vítězství ustanovil, že je každé-mu dovoleno řídit se náboženstvím podle vlastní volby; chce-li kdo i jiné převést ke své víře, že smí vyvinout jenom takové úsilí, aby mírně a skromně své náboženství odůvodňoval, nikoli však aby jiná trpce potíral; nepřesvědčí-li přemlouvá-ním, že nesmí užít žádného násilí a musí se zdržet pomluv. Toho, kdo si v svých tvrzeních o náboženství počíná dotěrněji, trestají Utopijští vyhnanstvím nebo otrockou porobou.

Utopus to ustanovil nejenom kvůli míru, který byl, jak viděl, do základů vyvracen ustavičným zápasem a nesmiřitelnou nenávisť, nýbrž také proto, že byl přesvědčen, že je v zájmu i náboženství samého, aby se takové opatření stalo. O nábožen-ství se neopovažoval nic pošetile rozhodovat, patrně pokládá-je za nejisté, zda bůh z touhy po rozmanitém a mnohotvár-ném uctívání nevnuká každému něco jiného. Naproti tomu donucovat někoho násilím a hrozbami, aby se totéž, co věříš jako pravdu, musilo zdát pravdou všem, to věru prohlašoval stejně za zpupné jako za pošetilé.

Dále i pro případ, že by opravdu bylo jediné náboženství pravé a všechna ostatní lichá, předvídal, že bude-li se jen postupovat s rozumem a skromností, snadno dojde nakonec k tomu, že se jednou síla pravdy sama o sobě vynoří a vynikne; bude-li se však zápolit zbraněmi a rykem, jak již právě nej-horší lidé bývají nejtvrdohlavější, soudil, že nejlepší a nesvětěj-ší náboženství bude pro různé nejprázdnější vnějšnosti zava-leno jako osení mezi trnám a křovím.

A proto ponechal celou tuto věc nerozhodnutu a dovolil každému, aby směl svobodně věřit podle vlastního přesvědčení. Jenom to však závazně a přísně zakázal, že se nikdo nesmí natolik odrodit od důstojnosti lidské přirozenosti, aby se do-mníval, že duše rovněž hynou spolu s tělem nebo že se svět nazdařbůh řítí, aniž tu je nějaká prozřetelnost.

Proto věří Utopijští, že po skončení pozemského života jsou určeny tresty za hříchy a stanoveny odměny za ctnost. Toho, kdo by smýšlel opačně, nepokládají ani za člověka, soudíce, že vznešenou přirozenou povahu své duše snížil k bezcennosti ubohého těla zvířecího. Naprosto jim je nemožné řadit ta-kovou osobnost mezi občany, protože by jí všechna jejich za-řízení a zvyklosti, pokud by jí dovolil strach, byly zanedbatel-nou veteš. Vždyť kdo by mohl pochybovat, že taková osoba by usilovala buďto státním zákonům otčiny lstivě a tajně unik-nout, anebo je násilně zlomit, když by sloužila jenom své soukromé žádostivosti, nemajíc nad zákony již žádného strachu a nad tělesným životem již žádné naděje? Proto se osobě takovéhoho smýšlení nedostává nijaké pocty, nesvěřuje se jí žádný úřad, nepověřuje se žádným veřejným úkolem: tak vesměs sklízí pohrdání jako cosi, co má nečinnou a nízkou po-vahu. Jinak jí však nijak netrestají, protože jsou přesvědčeni, že není v ničí moci, aby kdo smýšlel, co je libo. Rovněž jí však nenutí žádnými hrozbami, aby zastírala své smýšlení, ani

nepřipouštějí přetvářku a lež; ty mají v neobyčejné nenávisti jakožto zjevy zcela blízke podvodu. Ale zakazují jí, že nesmí o svém smýšlení veřejně vykládat, aspoň ne před obecným lidem; jinak však před kněžími a vážnými muži v ústraní to nejenom povolují, ale i doporučují v důvěře, že konečně přece šilenost ustoupí rozumu.

Kromě toho je ještě dost jiných — a nejsou to lidé zlí ani docela bez důvodů pro své názory, které se jim nebrání šířit —, kteří upadli do opačné krajnosti a domnívají se, že i duše zvířat jsou nesmrtelné, byť se nedají důstojností porovnávat s dušemi lidskými ani nejsou zrozeny ke stejné blaženosti.

Pokud jde totiž o lidi, pokládají téměř všichni Utopijští za jisté a prokázané, že je očekává nesmírná blaženost; proto sice hořekují u každého pro nemoc, ale u nikoho neoplakávají smrt, leda vidí-li, že je někdo vyrván ze života v úzkosti a nerad. Právě to mají za velmi špatné znamení, jako by se duše, nemající dobré naděje a zatížená zlým svědomím, v jakési skryté předtuše hrozícího trestu strachovala vyjít z těla. Kromě toho věří, že nijak nebude bohu milý příchod takového jedince, který na zavolání nepřiběhne radostně, nýbrž dá se vléci jenom nerad a se vzpouzením. Proto jsou ti, kteří hledí na takovýto druh smrti, plni hrůzy. Lidi takto zemřelé vynášejí smutně a mlčky a pomodlivše se k bohu, vliďnému soudci mrtvých, aby laskavě odpustil slabostem nebožtíků, pochovávají mrtvá těla do země.

Naproti tomu nikdo neběduje nad těmi, kdož odejdou ze života vesele a plni dobré naděje, nýbrž takovýto nebožtíky doprovázejí při pohřbu zpěvem, velmi doporučujíce jejich duše bohu; nakonec jejich těla spálí — spíše s uctivostí než s bolestí — a na tom místě postaví sloup, do něhož vyryjí tituly zesnulého. Po návratu domů připomínají si jeho mravy a činy, ale k žádnému úseku života se nevracejí častěji a radostněji nežli k jeho veselému konci.

Takovouto přehlídku zásluh pokládají jednak za velmi účinnou pobídku k cnostem pro živé, jednak za nejuvítanější projev úcty pro zemřelé. O těch se domnívají, že i při řečech, které se o nich pronášejí, jsou osobně přítomni, arci, jak již je zrak lidský chabý, jakožto bytosti neviditelné. Vždyť by se neshodovalo s osudem blažených, aby neměli volnost stěhovat se, kam by chtěli; rovněž by to byl projev nevďčensků, kdyby zhola odvrhli touhu navštívit své přátele, s kterými je zaživa poutala vzájemná láska a obliba — a o těchto vlastnostech se

dohadují, že se u dobrých mužů po smrti, jako všechny ostatní přednosti, spíše ještě zvětšují nežli zmenšují.

O mrtvých tedy věří, že pohybujíce se mezi živými přihlížejí k jejich slovům i činům, a proto se s větší důvěrou pouštějí do všech podniků, majíce takřka oporu v takových ochráncích; rovněž od nečestných tajných skutků je odstrašuje přítomnost předků, o nřž je jejich víra přesvědčena.

Ptakopravectví a ostatních druhů prázdného poverčivého věštění, jaké jiné národy horlivě pěstují, vůbec nedbají a jim se vysmívají. Zato v úctě mají zázraky, které se dějí bez jakéhokoli přispění přírody, pokládajíce je za dílo božstva a svědectví o jeho přítomnosti; dochází k nim prý i u nich nezřídka; octnou-li se někdy ve velikých pochybnostech, dožadují se jich s pevnou důvěrou veřejnými prosbami a vskutku jich dosahují.

Za uctívání milé božstvu pokládají pozorování přírody a chválu z něho vyplývající.

Jsou však mezi nimi i lidé, a ne zcela nepočtení, kteří z náboženských důvodů opovrhují vědou, neusilují o nijaké poznávání věcí a vůbec nemají pokdy pro teorii; podle jejich tvrzení jsou pro získání posmrtné blaženosti záslužná jenom praktická povolání a dobré služby spoluobčanům. A tak jedni obsluhují nemocné, druzí vyspravují silnice, čistí příkopy, opravují mosty, vykopávají drny, písek a kamení, kácejí a rozřezávají stromy, odvázejí dříví, plodiny i jiné věci do měst a vůbec nejen na veřejnosti, ale i v soukromí dělají ze sebe sluhy a více než otroky. Vždyť ať je kdekoli jakákoli drsná, ncsnadná a špinavá práce, od nřž většinu lidí odstrašuje námaha, omrzlost a zoufalost, té se v celé šíři chápou s radostí a veselostí. Ostatním lidem dopomáhají k volným chvílím, sami jsouc trvale v práci a námaze, ale nedělají si z toho zásluhu. Život jiných nehaní ani svůj nevychvalují. Čím otročtější práce vykonávají, tím větší se těší vážnosti u všech.

Rozpadají se na dvě sekty. Jedni jsou neženatí, vůbec se zdržují nejenom soulože, nýbrž i pojídání masa, někteří dokonce každého jídla živočišného původu; zcela odvrhnuvše půvaby pozemského života jakožto hříšné, výhradně dychtí v bdění a námaze po životě budoucím; naděje, že ho v nejbližší době dosáhnou, činí je mezitím čilými a silnými. Druzí, neméně vyhledávající námahu, dávají přednost manželství, protože nepohrdají jeho útěšností a soudí, že mají závazek splatit příspěvek přírodě a dát děti otčině; nevyhýbají se

žádné rozkoši, pokud nesnižuje jejich pracovitost; maso čtyřnožců milují již proto, že jsou takovýmto pokrmem podle svého přesvědčení zdatnější ke každé práci.

Stoupence druhé sekty pokládají Utopijští za rozumnější, ale přívržence první za světejší. Kdyby se tito opírali o rozumové důvody, vysmívali by se jim, že dávají přednost bezženství před manželstvím a drsnému životu před pohodlným; takto však, protože o tom podle jejich přiznání rozhodují důvody náboženské, vzhlížejí k nim s úctou a vážností. Ničeho totiž nedbají úzkostlivěji, než aby se jakkoli neprozřetelně nevyšloví o některém náboženství.

Takoví tedy jsou ti, které Utopijští nazývají v svém jazyce zvláštním jménem búthrésky,¹³² slovem to, které lze pokládat za souznačné s naším názvem řeholníků.

Jejich kněží jsou lidé znamenitě svatého života, a proto jsou jen zcela nepočtení. V jednotlivých městech totiž není jich více než třináct, právě tolik, kolik je chrámů. Výjimka nastává jenom, táhne-li se do války. Tu totiž za sedm z nich, kteří odejdou s vojskem, dosazují sedm náhradníků; když se však oni vrátí, zaujmou opět každý své místo a ti zbývající se zatím stanou jejich průvodci, dokud postupně nenastoupí na místo uprázdněné smrtí původních kněží. Jediný z nich je představeným ostatních. Volí je lid, a to po způsobu voleb ostatních úředníků tajným hlasováním, aby se zamezila stranickost. Zvolení jsou vycvičeni od svého kněžského sboru.

Kněží řídí bohoslužby, pečují o náboženství a jsou takřka cenzory mravů. Pokládá se za velikou hanbu, je-li od nich někdo předvolán nebo pokárán po obvinění z nedost pořádaného života. Jinak však, jako jim náleží povzbuzovat a napomínat, tak zase pokutovat a zločince trestat spadá do pravomoci vladařovy a jiných úředníků, ledaže kněží zakazují účast na svátostech těm, o jejichž nešlechetné špatnosti zvědí. A není snad trestu, kterého by se Utopijští hrozili více než takového vyloučení. Vždyť lidé takto postižení stávají se úplně bezectnými a šírají se tajným náboženským strachem, ba ani jejich osobní bezpečnosti není o budoucna zaručen klid, protože neosvědčí-li kněžím rychlou lítost, bývají polapeni pro bezbožnost a pokutováni od senátu.

Dětem a dospívající mládeži se dostává od kněží výchovy, při níž péče o vzdělání ustupuje před péčí o mravy a ctnost. Kněží totiž obracejí nejvyšší příčinnivost k tomu, aby dosud útlým a poddajným duším chlapců hned vstúpili názory dobré

a užitečné pro zachování jejich státu. To, co hluboce utkví v chlapcích, provází potom muže po celý život a přináší veliký prospěch k uchování stavu státu; neboť stát se rozpadá jenom neřestmi vyrostlými ze zvrácených názorů.

Kněžstvo — pokud nejde o kněžky, neboť ani toto pohlaví není z kněžství vyloučeno, jsou to však případy řídké, kdy je k němu zvolena žena, a to ještě jen vdova nebo stařena — mívá za manželky nejvybranější dcery národa.

Žádný úřad se neteší u Utopijských větší vážnosti než kněží, a to do té míry, že i když se dopustí nějaké mrzkosti, nepodléhají veřejnému soudu: jsou ponecháváni bohu a sobě. Utopijští totiž jsou přesvědčeni, že není dovoleno smrtelníkovu ruku vztáhnout na osobu, která byla způsobem tak jedinečným, takřka jako dar, obětována bohu, a to ani tehdy, když se dopustí jakéhokoli zločinu. Tuto zásadu mohou zachovávat tím snáze, že se u nich kněží vybírají tak nepočtení a přitom s takovou pečlivostí. Nestává se ovšem jen tak, aby ten, kdo byl jakožto nejlepší z dobrých povýšen jenom pro svou ctnost k tak vysoké důstojnosti, zvrhl se ve zkaženost a hřích, a i kdyby se to při proměnlivosti lidské povahy nakrásně přihodilo, přece, když jich je tak málo a když kromě vážnosti nejsou vybaveni žádnou výkonnou mocí, nebylo by se jistě třeba obávat odtud ničeho důležitého pro veřejnou záležitost.

Jejich počet je tak řídký a nevalný proto, aby udělením hodnosti většímu počtu lidí nezevšedněla důstojnost stavu, který nyní provázejí vysokou úctou, obzvláště když se domnívají, že by bylo nesnadné nalézt větší počet lidí tak dobrých, aby odpovídali té důstojnosti, pro jejíž zastávání nestačí vyznačovat se ctnostmi jen prostředními.¹³³

A stejně veliké vážnosti jako doma požívají kněží Utopijských také u cizích národů. Tento poznatek snadno vyplývá z té jejich činnosti, z níž se také tuším ona vážnost původně zrodila. Když se totiž vojska utkávají bojem, kněží, oděni posvátnými rouchy, pokleknou opodál bojiště v nepříliš velké vzdálenosti. S dlaněmi vztaženými k nebi vyprošují modlitbou nejprve všem mír, potom svým vítězství, ale bez velkého prolévání krve pro obě strany.¹³⁴ Když jejich lidé vítězí, seběhnou do bitevní linie a zadržují ty, kteří příliš dotírají na poražené. Již pouhý pohled na ně a dovolání se jejich přítomnosti dostačuje přemoženému k záchraně holého života; dotyk jejich rozevlátého roucha zabezpečuje dokonce i ostatní jeho statky před všelikým násilím války. Z této čin-

nosti vznikla utopijským kněžím u všech všudy národů tak neobyčejná úcta a stoupla jejich opravdová velebnost tak značně, že často získali na nepřátelích pro své lidi více spásy než jí přinesli obráceně; je totiž známo, že leckdy ve chvíli, kdy se šik Utopijských nachýlil a nezbývalo špetky naděje, kdy byli již obráceni na útěk a nepřítel se řtil k vraždění i kořistění, byla zásahem kněží odvrácena strašná porážka a odtržením vojsk od sebe sjednán a upevněn mír za spravedlivých podmínek. A nikdy nebylo národa tak divokého, ukrutného a barbarského, aby u nich nebylo tělo kněží pokládáno za posvátné a nedotknutelné.

Jako svátky slaví Utopijští první a poslední den v každém měsíci a rovněž v roce; ten dělí na měsíce, vymezené otáčením luny, jako zase oběh sluneční jim uzavírá kruh roku. Všecky první dny nazývají v svém jazyce *kinémerni*, poslední dny *trapémerni*.¹³⁵ Tato jména znamenají přesně totéž, co by se dalo vyjádřit slovy „předosváteční“ a „zadosváteční“.

Chrámy Utopijských jsou znamenité, a to nejenom nákladně stavěné, nýbrž i — nezbytný to požadavek při tak neobyčejně malém jejich počtu — schopné pojmut nesmírné zástupy lidu. Je-li u všech vnitřek téměř v přítmí, nestalo se to ze stavitelské neznalosti, nýbrž prý na radu kněží, kteří soudí, že nemírné světlo rozptyluje myšlenky, kdežto světlo skoupější a takřka nejisté soustřeďuje mysl a prospívá zbožnosti.

Poněvadž tam všichni lidé nemají stejnou víru, a přece všechny její podoby, jakkoli rozličné a mnohotvárné, rozdílno cestou směřují k jedinému cíli, totiž k uctívání božské podstaty, proto se v kostelích nespátříje ani neslyší nic, co by se obecně nehodilo všem vyznáním. Má-li to z nich neb ono nějakou zvláštní svátost, pečuje o ni každý uvnitř stěn svého domu; veřejné obřady se provádějí takovým způsobem, který vůbec nijak neomezuje soukromé. Proto nevidíš v chrámu žádná vyobrazení bohů, aby bylo každému volno, v jaké podobě si je chce představovat ve shodě s duchem svého náboženství. Rovněž nevzývají žádné zvláštní jméno boží, s výjimkou jména Mythrova, jímž všichni shodně zahrnují jedinou podstatu božské velebnosti, ať již je jakákoli. Nepronášejí se žádné modlitby toho druhu, aby je někdo nemohl vyslovit bez urážky své víry.

Do chrámu se tedy scházejí v „zadosvátečních“ dnech večer ještě před jídlem, aby vzdali bohu díky za zdárně skončený rok nebo měsíc, jehož je ten svátek posledním dnem. Nazítrí

ráno, to je v den „předosváteční“, slévají se do chrámu proudy lidí, aby si vyprošovali blahodárný a šťastný průběh nadcházejícího roku nebo měsíce, který mají tím svátkem zahájit.

Ale o „zadosvátečních“ dnech před odchodem do chrámu vrhají se doma manželky k nohám mužů a děti k nohám rodičů, vyznávají, že zhrěšily buď tím, že něco spáchaly, nebo že nedbale splnily povinný úkol, a prosí za odpuštění svého poklesku. A tak, jestliže nějaký mráček nedorozumění zastínil domácí oblohu, takovýmto dostiučiněním se rozptýlí, takže se mohou účastnit bohoslužeb s myslí čistou a jasnou.

Aby se jich účastnili s myslí pobouřenou, z toho si dělají svědomí.¹³⁶ Proto jsou-li si vědomi, že mají proti někomu nenávist nebo hněv, ze strachu před rychlou a velikou pomstou neodvažují se přistoupit k bohoslužbám, leč po smřu a po očistění vášní.

Když tam přijdou, odeberou se muži na pravou stranu svatyně, ženy zvlášť, na levou. Potom se umístí tak, že mužští příslušníci každého domu usednou před svým hospodářem; obdobně zástup žen uzavírá hospodyně. Toto opatření se děje proto, aby byly všechny pohyby všech venku pozorovány od těch, jejichž vážností a kázeňskou mocí jsou řízeny doma. Ba pečlivě dbají i o to, aby tam byl všude mladší sdružen se starším, aby děti samy jenom mezi dětmi nepromarnily dětskými pošetilostmi ten čas, v němž nejvíce mají pocítit nábožný strach před nebešťany, největší to a téměř jedinou pobídku k ctnostem.

Při bohoslužbách vůbec nepřinášejí zvířecích obětí a domnívají se, že z krve a ze zabíjení netěší se dobrotivost toho boha, který živočichům uštědřil život proto, aby žili. Zapalují kadidlo a rovněž jiné vonné předměty. Nadto hojně užívají voskovic, ne snad že by nevěděli, že to ničím neprospívá k působení na božskou podstatu — vždyť totéž platí i o samých lidských modlitbách —, ale jednak se jim tento nevinný způsob uctívání líbí, jednak lidé pozorují, že se těmito vůněmi a světly i ostatními obřady nějak vzpružují a s čilejší myslí se pozvedají k uctívání božímu.

Pro návštěvu chrámu se lid obléká do bělostných šatů. Kněz se odívá pestrobarevnými rouchy, zhotovenými pozoruhodně pracně a sličně, ale z materiálu ne stejně drahocenného: nejsou totiž protkávána zlatem ani prokládána drahými kameny, nýbrž jsou zhotovena z rozmanitých ptačích per, a to tak dovedně a s takovým uměním, že by se cena žádného ma-

teriálu nevyrovnala hodnotě díla. Kromě toho tvrdí, že v oněch ptačích perech a peřících a v jejich jistých pořadích, kterými jsou na kněžském rouchu rozdělována, je obsaženo jakési skryté tajemství. Poznáním jeho výkladu, kněžími bedlivě přechovávaného, je jim prý připomínáno boží dobrodiní vůči nim, jakož i obráceně jejich zbožná oddanost bohu, ba i vzájemná povinnost, jíž jsou vázáni mezi sebou.

Jakmile se kněz v takovémto rouchu vynoří z nepřístupné části svatyně, všichni se hned uctivě vrhají na zemi, zachovávajíce tak dokonale hluboké mlčení, že sama vnější tvářnost děje vzbuzuje takřka hrůzu jakoby z přítomnosti nějakého božstva. Takto nějakou chvíli setrvávají na zemi, a teprve když dá kněz znamení, povstávají.

Potom pějí chvály bohu, jež tu a tam prokládají hudbou na nástroje větším dílem jiných tvarů, než jaké se spatřují v naší části světa. Z nich většina lahodností mnohem převyšuje ty, kterých se užívá u nás, jiné se zase naopak nedají s našimi vůbec porovnávat. Ale v jedné věci nad nás vynikají bez veškeré pochyby: že totiž všechna jejich hudba, ta, kterou využívají z nástrojů, i ta, kterou vytvářejí lidským hlasem, tak napodobí a vystihuje přirozené city, tak se zvukově přizpůsobuje obsahu, ať je to projev prosebný či jásavý, umírněný, vířivý, ponurý, rozhněvaný, tak vyjadřuje druhem melodie nějaký věcný smysl, že podivuhodně zachvacuje mysl posluchačů, jimi proniká a je rozněcuje.

Nakonec zároveň kněz i lid odříkávají ustálenými slovy slavnostní modlitby, složené tak, aby co všichni pronášejí zároveň, každý soukromě vztahoval na sebe. V nich uznává každý boha za původce stvoření světa, jeho řízení a kromě toho všeho ostatního dobra, vzdává díky za přijatá dobrodiní, obzvláště však za to, že milostí boží se mu stal údělem ten stát, který je nejšťastnější, a to náboženství, které, jak věří, je nejpravdivější.

Jestliže se však modlí se v tom nějak mylí, anebo je-li něco nad to či ono lepší a bohu milejší, modlí se, nechť způsobí jeho dobrota, aby to on poznal; že je připraven následovat, kamkoli bude od něho veden. Je-li však tato podoba státu nejlepší i jeho náboženství nejsprávnější, aby v tomto případě jemu dodal stálost a všechny ostatní lidi přivedl k týmž předpisům života a k téže představě o bohu, ač-li se nestalo jeho nevypátratelnou vůlí i to, že se těší z takové pestrosti náboženství.

Posléze se modlí, aby mu dopřál lehce zemřít a po smrti jej vzal k sobě. Jak rychle či pozdě, to že se sice neodvažuje určovat, ačkoliv — pokud se tak může stát bez urážky jeho velebnosti — přiznává, že mu mnohem více bude záležet na tom, aby i za cenu nejnepříjemnější smrti dospěl k bohu, než aby byl nepřijemnějším během života od něho příliš dlouho vzdalován.

Když se takto všichni domodlí, opět setrvávají schýleni k zemi a po malé chvíli se vztyčíce odcházejí k jídlu. Zbytek dne potom tráví hrami a vojenským výcvikem.“

ZÁVĚR

„Popsal jsem vám, jak jsem dovedl nejpravdivěji, onu podobu státu, o které věřím, že je nejenom nejlepší, nýbrž i jediná, aby si plným právem mohla činit nárok na jméno státu jakožto veřejného zařízení.

Všude jinde lidé, mluvíce o veřejném prospěchu, starají se jenom o soukromý; v Utopii však, kde není nic soukromého, opravdově se všichni zabývají veřejným zájmem.

Patrně lze sledovat oprávněnost na obou stranách.

Vždyť jinde není snad jediného člověka, aby nevěděl, že nepostará-li se sám zvláště o sebe, zahyne hladem, i kdyby jeho stát sebe více vzkvétal. A proto ho pudí nezbytnost k tomu, aby byl přesvědčen, že musí dbát spíše o sebe než o lid, to jest o ty druhé.

Naproti tomu zde v Utopii, kde všechno náleží všem, nikdo nepochybuje o tom, že bude-li jen postaráno, aby státní sýpky byly plné, nikomu nebude chybět nic soukromého. Není tu totiž skoupého přidělování potřeb, není tam také chudáků ani žebráků, a ačkoli nikdo nemá nic, přece všichni jsou bohatí.

Co totiž může být bohatšího než žít zhoła bez jakékoli starosti, s myslí radostnou a klidnou, beze strachu o vlastní živobytí, bez týrání manželčinými vyčítavými požadavky, bez obavy o syna pro chudobu, bez úzkosti o dceřino věno, zato v jistotě o budoucím životě a štěstí vlastním, manželčině i všeho potomstva, synů, vnuků, pravníků, prapravníků a tak dlouhé další řady vlastních potomků, jakou se chlubí vají jenom šlechtici? Žít tam, kde je právě tak postaráno o ty,